
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 1, 2019 (год. XXVIII), ISSN 0861-7902

МЕЖДУ ОТЕЦ МАТЕЙ ПРЕОБРАЖЕНСКИ И ГОСПОДИН ЙОАКИМ ГРУЕВ, ИЛИ ЗА ПАРАДИГМАТА НА БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ

BETWEEN FATHER MATTEUS PREOBRAZHENSKI AND MONSEUR YOAKIM GRUEV OR THE PARADIGM OF THE BULGARIAN REVIVAL

*Странджева, А. Историята на изкуството като археология.
Пловдив: ИК „Хермес“, 2017, 271 с.*

*Петров, М. Защита на православието. Съст. и адаптация на ориг. текст Румяна Николова.
В. Търново: Надежда – Р.Н., 2018, 229 с.*

Събирането на тези две книги в обща рецензия е повече от случайно и тривиалната причина е, че те попаднаха в библиотеката ми почти едновременно. Паралелът между тях обаче се наложи от само себе си. Включените възрожденски текстове съвсем спонтанно предизвикаха сюжета, очертан в заглавието. Още по-предизвикателен е забелязаният в процеса на работата ми факт, че двамата автори са връстници, родени през ранната есен на 1828 г. Расли в едно и също време, но избрали различни пътища за народностно служение.

Книгата на Аделина Странджева въвежда за пръв път в научно обръщение ръкописен учебник по история на изкуството и културата, създаден през 1861 г. от учителя в Пловдивското епархийско училище „Св. св. Кирил и Методий“ Йоаким Груев. Авторката е категорична в оценката си, че това е находка не само поради непознатостта си досега, а и поради факта, че сред известните предмети, преподавани в българското възрожденско училище, и преди, и след появата на Груевото помагало тази тема остава извън интереса. Ръкописът е подложен на внимателен текстологичен и литературно исторически анализ. Той е публикуван на с. 123–185, снабден със стотици глоси, изработени от А. Странджева, които изясняват съдържанието на текста. Като последна част на изданието (с. 198–271) е поместено факсимилно копие. В кратката оценка, дадена от акад. Ив. Радев и публикувана на задната корица, се изтъкват както качествата на учения, „изграден познавач на Българското възраждане“, така и фактът, че откритието „за пореден път ни убеждава, че възрожденската литература не е една „капсулирана монада“.

Другата книга, към която се обръщам, се състои от няколко текста, които можем да обособим в два дяла – творби на възрожденския книжовник Отец Матей Преображенски и различни по обем работи, обглеждащи неговото присъствие в историята и книжнината ни. На с. 5–126 е разположено трето издание на полемичната брошура „Защита на православието“, отпечатана за пръв път през 1870 г. в Русчук и преиздадена през 2007 г. Изданието от 2007 г., както и настоящото, са дело на преданата изследователка на Отец Матей Румяна Николова, убедена, че текстът е „образец на ораторската проза, запазил в себе си най-важните черти на старобългарското красноречие“ (с. 130). Следва кратък откъс от публикуваната през 1868 г. Отче-Матеева книга „Притчи Варлаамови“, след което читателят може да се запознае с пространното изложение на съставителката „Книжовното дело на Матей Петров – Светопреоображенски в системата на българската възрожденска култура през втората половина на XIX век“ и с още пет статии и научни съобщения, сред които наблюдения на Ел. Налбантова и И. Братанов над идеите и езика на възрожденския автор. Във въвеждаща бележка е уточнено, че книгата „се посвещава на 190-годишнината от рождението“ на книжовника и е изразена благодарност към спо-

моществователите, а в редакторска бележка се уточнява, че в текста на публикуваната брошура са осъвременени пунктуацията и отделни словоформи. „Сигурна съм в едно обаче – пише Р. Николова, – успех да запазя неостаряващия дух на тази книга и завладяващия стил на Отче-Матеевия изказ“ (Р. Н., 192). Кориците са илюстрирани с изображения на Колелото на живота от църквата на Преображенския манастир и на Вечния календар, изрисуван през 1870 г. по идея на Отец Матей върху фасадата на училището в с. Михалци, Великотърновско. На с. 3 е публикувана единствената фотография на монаха, а нейната история е разказана от Ал. Алексиев. Изданието представя не само книжовника и интерпретациите на неговите творби, но и проявите на култ към делото му, осъществени чрез словото на съвременника Петко Франгов и чрез паметта за Леон Филипков, проектирал костницата в Ново село, Великотърновско.

Успоредяването на двете представени тук книги произтича от няколко техни характеристики. От една страна, изданията се вписват в наложил се вече тенденция в общо книжно тяло да се съчетават автентични възрожденски текстове с днешни аналитични наблюдения. По този начин на читателя се предоставя възможността да се срещне както със слабо познати, а в случая с учебника на Й. Груев и с напълно непознати творби, така и с критичните разрези, на които ги е подложил професионалният прочит. От друга страна, учебникът от Йоаким Груев и полемичната брошура на Отец Матей Преображенски илюстрират твърде различни духовни и интелектуални търсения, характеризиращи периода на тъй нареченото Зряло възраждане и на първо място разслояването на културните интереси и сравнително ясното обособяване на зони на светска и на религиозна култура. Аудиториите, към които са адресирани произведенията на Матей Петров и на Йоаким Груев, са илюстрация на усложняващите се роли, в които влиза българинът на този културно исторически момент.

Появата на двете възрожденски творби е категорична илюстрация на недостатъците, на т. нар. „големи разкази“ в историографията. Откриването на Груевия ръкопис показва, че „през 60-те години на XIX в. [...] се преподава предмет, който не влиза в традиционния школки регистър на възрожденската образователна практика“ (А.С., 10). Отпечатването през 1870 г. на полемичната религиозна брошура на Миткалото, когото клишираното ни мислене поставя единствено сред последователите на Раковски и Левски, влиза в противоречие с наложил се телеологичен модел, в които сме свикнали да четем Българското възраждане и книжнина. Или – ако цитираме отново А. Странджева – „има текстове от миналото [...] [които – Е.Н.] отрезвяващо припомнят колко несигурни [...] са културно-историческите матрици, които обикновено прилагаме към него“ (А.С., 9).

Като избират противоположни пътища, всъщност и двете произведения се вписват в онова най-характерно за Възраждането качество – издигането на българския човек над ежедневно битовото. Имащи за адресат коренно различни възприематели, двамата книжовници – всеки по своя маниер – преследват една и съща цел.

Елена Налбантова¹

¹ Елена Налбантова (Elena Nalbantova) – д-р, професор по българска възрожденска литература във Филологическия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, e.nalbantova@uni-vt.bg, <https://litenet.bg/publish2/enalbantova/bibl.htm>